

porcevi in mas. Prav s tistimi elementi torej, ki niso, kot smo ugotovili, bistvena izrazila Miheličeve slikarske govorice. Le-ta je do gledavca bolj zahtevna; zanjo je potreben čas, da ji sledi od črke do črke, zakaj šele tako jo more globlje doživeti. Vse, kar preprečuje to postopno vživljanje, zmanjšuje tudi izpovedni učinek Miheličevih kreacij.

Tudi barvni in tonski odnosi Miheličevega slikarstva so toliko pretehtani, tako osebni, da se nočejo pomiriti z zlitjem v pavšalno barvo ali ton, v nekakšno obarvano svetlobo, kar je končni efekt pri hitrosti. Tudi tu je meja jasno začrtana. Miheličeve kreacije postanejo učinkovitejše in izraznejše le v gibanjih, ki puste gledavcu čas, da sledi igri slikarjevih strukturnih pleteničij in razčlenjenih likov; prav tako subtilnemu niansiranju njegovih barvnih in tonskih ploskev; brez le-teh bi Mihelič ne bil več Mihelič.

Spoznanja, ki smo jih izluščili iz primerjave gibanj in likov Miheličeve inscenacije »Sinje ptice« smemo raztegniti na gibanja vseh likov: če s premikanji nočemo zmanjšati izraznosti lika, ne smemo prekoračiti tiste hitrosti, ki bi individualno obliko spremenila v splošno, v eno od likov gibanja. Pavšaliziranje je zmerom zanikanje prave umetniške kreacije, ki je predvsem individualna izpoved, pa najsí izraža čustva in spoznanja najširše družbe.

Zavedam se, da pričujoče razmišljanje ni zajelo v potrební širini problema, kako povečati učinek likovnega dela z elementom hitrosti. Treba bi bilo na drobno razčleniti tako vrste gibanj kot tudi določiti za vsako posebej tisto mejo, kjer začne likovni umetnini jemati njeno avtohtonost. Manjka tudi točnejša opredelitev, katere in kakšne so oblike gibanja, kdaj in koliko se bratijo z geometrijskimi liki. To in še dosti podobnega čaka na razlago, potrdilo ali popravek tega, na kar sem skušal v povedanem opozoriti. Ob tako aktualnem likovnem problemu bo treba še veliko razmišljati. Moj poskus naj bi bil spodbuda za to.

Marijan Tršar

KNJIŽEVNOST

KRITIKE IN ESEJI FRANCETA VODNIKA. France Vodnik je izšel iz mladinskega ali križarskega gibanja, napredne katoliške smeri, ki je kasneje, pred vojno izdajala neodvisno revijo Dejanje in se vključila v narodnoosvobodilno gibanje. Začel je kot ekspresionistični lirik, čigar pesmi niso dosegle posebne estetske kvalitete niti se niso v naši poeziji uveljavile, izpričujejo pa osebno pristnost in religiozno vznemirjenost, nasprotno konvencionalnemu dogmatizmu (Boričev z Bogom, 1932). V novejšem času, zlasti po vojni, se je uveljavil kot naš najpomembnejši prevajalec iz poljske književnosti; poslovenil je okrog dvajset leposlovnih del, med njimi nekatera zelo zahtevna (Jastrun, Mickiewicz, Dabrowska, Noči in dnevi I. in II.), kot literarni posrednik med obema narodoma je tudi prejel nagrado poljskega Penkluba (1963).

Med obema vojnama, posebej v tridesetih letih, pa je spadal med najvidnejše kritike in esejiste. Medtem ko smo Slovenci kritiko gojili že od Levstika in Stritarja dalje, se je esej kot sredstvo literarnega portretiranja ali ideološke kristalizacije prav razmahnil šele med obema vojnama. Sodim, da je za naše današnje kulturno življenje zelo razveseljiv pojav, da smo dobili že lepo vrsto zaokroženih izborov obeh književnih zvrsti iz tistega obdobja (Vidmar, Ferdo

Kozak, Brnčič, Pavšič, Albreht, Borko, France Vodnik, Koblar; Zadavčevi Razgledi v književnosti 1918—1941, Slovenski književni esej v redakciji Draga Sege). Manj razveseljivo in hvale vredno pa je dejstvo, da so se s temi izbori kritik in esejev, ki so vendar najbolj zvesto ogledalo književnega snovanja in nazorskih bojev tistih desetletij, tako redko ukvarjali recenzenti po naših revijah in časopisih.

V prvi del svoje knjige* je Vodnik uvrstil ocene posameznih lirskih, pripovednih in dramskih del. Najbolj zanimive so kritike Gradnikovih zbirk. Podbevškove in Jarčeve poezije, pa tudi Kozakovega Šentpetra in še nekaterih avtorjev. V vseh ocenah je čutiti avtorjev nazor, ki od literature zahteva duhovno poglobljenost in človečanski etos ter nasprotje individualizmu in larparlartizmu. Pesniki in pisatelji so v knjigi razvrščeni kar po abecednem redu, bolj smiselno bi bilo časovno zaporedje po generacijah in smereh. Tudi bi nekateri manj pomembni pisci lahko odpadli, s tem bi avtor dobil prostor še za nekaj svojih tehtnejših stvari, ki jih v izboru pogrešamo.

V drugem oddelku knjige srečamo med drugim esej, ki primerjalno obravnava Magajново, Mrzelovo in Kranjčovo prozo iz leta 1932, predvsem razmerje med epsko objektivnim in lirsko subjektivnim v njej. Glasniku prekmurske zemlje, njenih socialnih problemov in človeških usod je na drugem mestu v knjigi namenjen tudi esej, ki pregledno podaja razvoj njegovega ustvarjanja od Težakov do Kapitanovih ter ugotavlja značilnosti, vrline in napake Kranjčevega pisanja.

Poglavje Drama in gledališče vsebuje nekaj načelnih pogledov in vrsto ocen ter pomeni samo skromen izbor iz tega, kar je Vodnik na tem področju napisal. Tudi gledališče mora po njegovem sloneti na najširši humaniteti in človeka notranje očiščevati, repertoar pa naj vsebuje kvalitetna sodobna in nekdanja, svetovna in domača dela. Med kritikami posameznih del, ki so v knjigi objavljene, so tehtne zlasti o Grumovi Gogi, Krleževih Glembejevih, Sofoklejevi Antigoni in Shakespearovem Hamletu. Avtor posveča enako skrb analizi same umetnine kakor njeni odrski interpretaciji, razodeva odličnega poznavalca dramske literature in tenkočutnega presojevalca odrske igre.

Pod naslovom Obrazi novega rodu je v knjigi objavil najpomembnejše zaključene eseje iz tega svojega znanega cikla. Oznaki Boža Voduška, poeta osebne deziluzije, in Mileta Klopčiča, pesnika socialne stvarnosti, sta podani nazorno in veljata s svojimi zaključki v bistvu še danes. Obširnejši in posebno globok je esej o Srečku Kosovelu, ki sodi med najboljše o pesniku. Pravilna se mi zdi že karakteristika ekspresionističnega rodu: po Vodniku ga napolnjuje »žej za kozmičnim in kolektivnim, kamor ga vodi pot katarze,« medtem ko je bil za generacijo fin de siècle značilen uživaški individualizem. Zelo prodorna je analiza samega Kosovela, motivno idejnih kakor oblikovno estetskih prvin njegove umetnosti. Vendar avtor eseja iracionalno religiozno stran njegove lirike, o kateri ni dvoma, da je v njej navzoča, malce preveč poudarja. Prav tako pa nekoliko prenizko taksira Kosovelov umetniški izraz, ki se mu zdi preveč tradicionalen in celo nedodelan.

Medtem ko je slog Vodnikovih kritik na splošno razvidno jasen, je v esejih neredko filozofsko abstrakten in apologetično ognjevit. Posebno razgibani in zanimivi so tisti, ki so zbrani v zadnji tretjini knjige v poglavjih Ideja in

* France Vodnik, Ideja in kvaliteta. Kritike in eseji. Založba Obzorja 1964.

kvaliteta, Prevrednotenja in Polemike. Vsi so načelne narave, v njih avtor razlaga predvsem bistvo in poslanstvo umetnosti ter razmerje med umetnostjo in svetovnimazorom. Vodnik enako zavrača larpurlartizem kakor tendenčnost; umetnost mu je avtonomno področje, o kvaliteti umetnine odločajo zlasti estetski kriteriji; hkrati pa mu mora biti izraz celotnega človeka in vsega življenja ter zato vsebovati etične, socialne in religiozne ideje. Mnogokje avtor zavrača Vidmarjevo dilemo: ali kristjan ali umetnik, po Vodnikovem prepričanju je namreč tudi kristjan lahko svoboden duh in pristen ustvarjalec. Na drugi strani pa prav tako odločno odklanja parolo klerikalnega tabora, češ da ni Slovencev razen katoliških, slovenska kultura mu pomeni sintezo ustvarjalnih naporov raznih nazorov.

Vendar je ideološko apologetična vnema avtorja ponekod nekoliko zanesla. Tako pripisuje larpurlartizem biološkim naturalistom (Sodobni umetnostni nazor), ko so ga izpovedovali predvsem parnasovci in simbolisti, Gautier, Mallarmé in drugi. Ob koncu tridesetih let poudarja novo stvarnost kot nadaljevanje ekspresionizma (K novi stvarnosti), ne vidi pa prodora socialnega realizma. Na splošno pa Vodnikovi eseji razodevajo za tiste bojovite in ekskluzivne čase nenavadno strpnost in širino ter vsebujejo objektivno pravilne in še danes veljavne poglede. Tako avtor zavrača nekje istovetenje sodobnega v umetnosti z artistično modo, časovno aktualnostjo ali golo fotografijo življenja. Tehten je tudi esej, ki obravnava pomen in naloge kritike in v njej vidi tudi soustvarjalko narodne literature in kulture.

Knjigi je napisal človeško izredno topel in kulturnopolitično priznavajoč uvod avtorjev sodobnik dr. Bratko Kreft. Dodana ji je 30 strani obsegajoča bibliografija, ki je zaznamovala več kot 40 let Vodnikovega vsestranskega in plodnega dela. Kdor bo hotel izčrpno podati in pravično oceniti duhovne tokove in literarno ustvarjanje v dobi med obema vojnama, ne bo mogel iti mimo njegovih kritik in esejev.

Joža Mahnič

FRANCE FILIPIČ, NEBO ZA ŽEJNE OČI. Najznačilnejši tematski element nove, tretje Filipičeve pesniške zbirke *Nebo za žejne oči** je brez dvoma — donkihotesvo kot doživljajska osnova, ki pride do veljave v posameznih pesmih v različnih odtenkih, tu in tam samo nakazano, v pesmi Don Kihot pa je vzpostavljen tudi pesnikov odnos do tega motiva ali doživljajskega jedra, kar dokazuje tudi to, da se pesnik te svoje lastnosti in takšne lastnosti svoje poezije tudi zaveda, jo vrednoti in se nedvoumno opredeljuje do nje. V ta sklop se vpleta že uvodna pesem Pojoča skrinjica, alegorična podoba vztrajanja v upanju in pričakovanju. Nadalje izpričujejo odtenke tega motiva jedra še pesmi: Otožni pes, tudi alegorija, podoba viteza, ki je pripravljen rešiti na trn nabodeno Mirjam, toda poti do nje ne najde; Sanje v ujetništvu — s spoznanjem, da brez sanj ne more živeti nihče; Pred kipom, pesem o iskalcu in oboževalcu lepote, ki tvega vse, ko se odpravlja na pot iskanja; Nepričakovano srečanje, pesem o očeh, ki se ti vtisnejo v spomin kot nekaj izjemnega, in to ob povsem nepričakovanem srečanju; in že omenjena sklepna pesem Don Kihot, ki izstopa tudi grafično, natisnjena je z velikimi črkami in razkriva pesnikovo vrednotenje

* France Filipič, *Nebo za žejne oči*, Obzorja 1965.